

Н. Хомуてцька, к.т.н., доцент,
доцент кафедри військової фармації
А. Голуб, к. фармацевт. н., ст. наук. співр.,
доцент кафедри військової фармації
Українська військово-медична академія

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ТА МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА У ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ НАВЧАННІ

Післядипломна освіта спрямована на підготовку обізнаного, добре освіченого фахівця, на формування здібностей та навичок до самоосвіти, самовдосконалення критичного ставлення до дійсності, творчого вирішення практичних проблем, на виховання фахівця, який здатний знаходити шляхи в обставинах, що миттєво змінюються, оперативно приймати рішення. А головне – фахівця, якій взмозі знаходити, одержувати та опрацьовувати нову інформацію, іншими словами, людей, котрі здібні навчатись все своє доросле життя. Освіта дорослих - це особлива галузь педагогічної науки і практики, яка має ряд суттєвих ознак. Перш за все контингент осіб, що навчаються, має специфічні особливості. Слухачі мають вже досить ґрунтовні професійні знання, навички та уміння, що більш-менш упорядковані на етапі попереднього навчання.

Тому до діяльності викладача системи післядипломної освіти висуваються особливі вимоги, він повинен: не просто надавати певні знання, а й сам бути взірцем професіоналізму, майстерності, освіченості, творчого ставлення до діяльності; мати більш ґрунтовні методологічні, загальноосвітні та базові знання; вміти працювати водночас на декількох рівнях, до того ж якісно по-новому: відслідковувати найбільш цікаві та корисні для фахівців напрямки розвитку науки і практики, робити відповідні узагальнення, визначення нових тенденцій та перспектив впровадження; стимулювати творчу активність слухачів, формувати потребу у подальшому розвитку - як професійному, так і в цілому особливостей; надавати відповідні техніки, технології, прийоми ефективної роботи; бути фахівцем широкого профілю, адже навчання відбувається не за суто предметним, а за комплексним принципом, особливу увагу слід надавати міжпредметним зв'язкам, інтегративним тенденціям; постійно відслідковувати ті зміни, що відбуваються на рівні суспільства; на рівні методології; на рівні галузі (нові теорії, методи, техніки, технології); вміти адаптувати ці новації в систему дидактичних форм і засобів.

Таким чином, діяльність викладача системи післядипломної освіти характеризується більшою складністю, підвищеним ступенем емоційного напруження, більш високим рівнем відповідальності, вимагає більших витрат часу на попередню підготовку, високого рівня кваліфікації.

Засвоєння слухачами матеріалу залежить від взаємодії його природних здібностей, від рівня освіти, з яким він прийшов, від часу одержання освіти (тому що на навчання приходять слухачі зараз же після закінчення вузу, або після декількох років праці або служби у військах), а також від його мотивації. Викладач мало здатний впливати на природні здібності або здобутий досвід, але може посилити мотивацію, пояснити залежність між навчальним матеріалом і прагненням до нових знань.

Мотивація впливає не тільки на поведінку людини, але є сукупністю факторів, які стимулюють діяльність особистості, об'єднують її внутрішні властивості і можливості. Мотиваційні механізми є системою взаємодіючих факторів, засобів, відношень, зв'язків. З посиленням мотивації підвищується творча активність, інтелектуальні можливості, змінюється на краще пізнавальна діяльність. Вибираючи шлях до навчання особистість може керуватись зовнішніми рушійними силами - суспільними запитами та цінностями, або

індивідуальними мотивами, потребами, які сформувались на основі досвіду, що вже склався.

Від позитивної мотивації до навчання залежить успішне оволодіння знаннями, вміннями та навичками. При чому, дослідження педагогів та психологів свідчать про те, що висока позитивна мотивація може зіграти роль компенсуючого фактору у випадку недостатньо високих здібностей, однак у зворотному напрямку цей фактор не працює – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або низьку його виразність, не може призвести до значних успіхів у навчанні.

Мотиви навчальної діяльності можуть бути професійні, пізнавальні, прагматичні, соціально-суспільними, особисто-престижними.

Деякі автори виділяють фактори, які сприяють формуванню у слухачів позитивного мотиву до навчання: усвідомлення найближчої і кінцевої мети навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості знань, вмінь та навичок, що засвоюються; емоційна форма викладення навчального матеріалу; показ “перспективних ліній” у розвитку наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, які створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності; наявність допитливості і “пізнавального психологічного клімату” у навчальній групі.

У процесі навчання у слухачів з’являється певне відношення до різних навчальних дисциплін. Це обумовлене: важливістю дисципліни для професійної підготовки; зацікавленістю до певної галуззі знань і до даної дисципліни як її частини; якістю викладання; мірою труднощі оволодіння цією дисципліною, виходячи із особливих здібностей; взаємовідносини з викладачем даної дисципліни.

У дослідженнях деяких авторів відмічається, що у процесі навчання сила мотиву навчання знижується, а причинами цього є: незадоволеність перспективою служби, недоліки в організації навчального процесу, побуту і дозвілля, недоліки виховної роботи. У таких умовах для продовження навчальної роботи необхідна спонукальна дія зовнішньої мотивації. Доцільно, щоб ця дія носила різнобічний, комплексний характер і створювала у студентів переконання про невідступність обов’язкового, систематичного, відкритого звітування про результати особистої навчальної роботи, переконувала в необхідності щоденної наполегливої навчальної праці кожного слухача. В комплекс спонукальних до навчальної роботи зовнішніх дій входять: доводи, переконуючі в необхідності виконання даних навчальних робіт для підготовки до майбутньої самостійної професійної діяльності; доводи про необхідність систематичного, практично щоденного, звітування слухачів за результати особистої навчальної праці; визначеність і гласність конкретних проміжних і кінцевих термінів контролю виконання навчальних робіт; об’єктивна оцінка результатів роботи слухачів, гласність оцінки; надання можливості слухачам доопрацьовувати, поліпшувати виконані завдання для підвищення оцінки; консультації про оптимальний режим і методику щоденної інтелектуальної праці. Слухач також повинен добре знати наслідки, на які можна чекати за невиконання своїх обов’язків, першим з яких є сумлінне виконання навчальних завдань, передбачених навчальним планом і програмами.

Зовнішні мотиви тим хороші, що стимулюють волюві зусилля до такої міри, за якої слухач здатний долати внутрішню мотивацію з її негативним проявом небажання виконувати навчальні завдання. Саме за цю властивість зовнішньої мотивації слухачі в численних дослідженнях весь час підтверджують своє переконання, що одна з найцінніших рис викладача - це вимогливість.

Мотив є синтезом і сукупністю різних спонук, які сприяють процесу підвищення кваліфікації, компетенції. Тому важливим є аналіз проблем внутрішнього і зовнішнього спонукання, винагороди, очікування, компенсації, покарання, оцінювання, визнання, знання моделей соціальної, навчальної, трудової, спонукальної мотивації, вивчення психологічних особистостей слухачів, які впливають на досягнення успіху, на його ціннісні орієнтування: спрямованість на себе, на процес, на діло, на результат діяльності тощо.

Різні фактори можуть впливати на силу мотиву у людини. Можна перелічити та

розглянути деякі із них:

Похвала, моральне заохочення і осудження, покарання. Оцінка повинна бути, як правило, адекватною дійсним досягненням людини. Однак у ряді випадків для стимулювання активності старанного, але не особливо здатну або невпевнену у собі людину слід похвалити його і за невеликі і навіть мнімі успіхи. Й.-В. Гете писав, що, якщо ви поводитесь з близькими так, як вони того заслуговують, ви робите їм тільки гірше. А якщо ви поводитесь з ними так, нібито вони краще ніж у дійсності, то тим самим змушуєте їх ставати краще. Суттєвим моментом є регулярність і своєчасність оцінки результатів діяльності.

Матеріальне заохочення (винагорода). Це важливий фактор, але дослідження педагогів та психологів показали, що є і більш суттєві побудники до діяльності, ніж матеріальне заохочення, принаймні це не єдиний засіб посилення мотивів діяльності людини.

Змагання як стимулюючий фактор. З давніх пір змагання широко застосовувалось у педагогіці для підвищення сили мотиву. Було встановлено, що знаходження особистості у контакті з іншими пробуджує у неї дух змагальності, стимулює її діяльність.

Вплив присутності інших людей. Існує “ефект аудиторії”, якій може оказувати на людину як стимулюючу, так і гальмуючу дію.

Вплив успіху і невдачі. Успіхи надихають людину, а постійне задоволення від досягнутого результату призводить до задоволення, тобто до стійкого позитивного відношення до своєї діяльності. Невдачі викликають у людини бажання покинути цю діяльність, тому що вважає себе не здатним до неї, або невдачі можуть супроводжуватись агресивними реакціями, досадою, упертістю, озлобленістю, прагненням домогтись мети будь-що-будь, навіть у супереч реальним можливостям.

Соціально-психологічний клімат у колективі, групі значно впливає на силу його мотиву. Велике значення для посилення мотиву має ціннісно-орієнтаційна єдність у колективі. Так, спонуканням до навчання є позитивна оцінка навчального процесу більшістю слухачів. У цьому випадку навчальна діяльність розглядається слухачем або як одна із форм спілкування з співгрупниками, або як змагання, що відповідає потребі у самоствердженні.

Вплив суспільної уваги (моральних стимулів). Роль суспільної уваги проявляється у всіх сферах діяльності людини. Слухачі краще виконують суспільні завдання, якщо бачать, що вони важливі для колективу та їх діяльність знаходить схвалення у співгрупників. Прихильність співгрупників до слухача є найбільш діючим стимулом для активного виконання завдання.

Наявність перспектив, конкретної мети. Мета буде стимулювати людину тільки тоді, коли її досягнення має для неї будь яке значення.

Привабливість змісту діяльності. Привабливості навчальної діяльності сприяє проблемність у навчанні, тому вона отримала значний розвиток у дидактиці, як метод формування зацікавленості до засвоєння навчального матеріалу. Проблемність у навчанні може бути адресована будь якому слухачу, але найбільш діючий вплив вона окаже на слухачеві з зацікавленістю до навчання, з розвинутою допитливістю. Зворотний ефекти викликає проста і одноманітна робота (з відсутністю проблем). Цей пункт особливо важливий при виборі методик викладання, це той важіль, за допомогою якого викладач може впливати на мотивацію слухача кожне заняття, використовуючи різноманітні активні форми навчання.

Таким чином, щоб підвищити ефективність післядипломного навчання, викладачу потрібно зробити все можливе для посилення уваги та зацікавленості слухачів; сприяти пригадуванню раніше вивченого; розбивати великі поняття на невеликі навчальні порції; постійно повідомляти слухачів про їхні досягнення і заохочувати їх; відводити достатньо часу для практики і глибшого засвоєння щойно набутих навичок і знання; постійно дбати про актуальність і важливість вашого навчального матеріалу. Викладач повинен розуміти основні способи дослідження; знати, де шукати ключові джерела потрібної інформації,

відповідні методи та критерії оцінки. Це і є суттєвим типом знань та компетенції, що необхідні для викладача, щоб допомогти слухачам навчатися протягом усього життя і здобути недостатні знання. Викладачі повинні навчитися працювати зі слухачами не тільки як обізнані інструктори, що постачають найновішу інформацію, а також як надійні помічники та колеги, допомагаючи слухачам розвивати власну здатність визначати мету, застосовувати наявні ресурси навчання та оцінювати свої досягнення та прорахунки.